

מילואים

הלכות פסח סימן תפז

המשך מעמוד צב

אותו לאחר שיפרר אותו, ואז ישער שיש בו כזית. (11) מבואר ששיעור כזית נמדד על פי נפח ולא על פי משקל, כיון שאם היה תלוי במשקל לא צריך היה למעוך את החלל, שהרי אין מיעוך זה משנה לגבי המשקל. וכן כתב החזו"א (אריח סי' לט ס"ק ח) שמדידת השיעורים היא על פי נפח ולא על פי משקל. [נראה מה שכתב המשנ"ב לעיל (סי' רי ס"ק א) לענין פת ספוגין, והחזו"א (עוקצין סי' ג ס"ק ה ו-ו) וכן בשונה הלכות (כאן סי' ז)].

ובשיעור גדול החללים שצריך למעכם ואינם מצטרפים לשיעור כזית, הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"א עמ' פט) שרק חללים ונקבים הנראים לעין אינם נמדדים לענין זה. וכן כתב הגר"י קניבסקי (ספר איפת צדק ענף יח) שמאחר שאין אנו יודעים בדיוק מהו נקב גדול הנראה להדיא שצריך מיעוך, ומהו נקב שמשערים אותו כמות שהוא, צריך להחמיר עד שיצא הספק מליבו. הוסיף הגר"ש איערבך (וזאת הברכה פ"ה עמ' 43), שהנקבים הגדולים הבודדים שבלחם אינם מצטרפים, אך הנקבים הקטנים שאינם ניכרים מצטרפים. ודעת הגר"י קרליץ (חוט שני פסח פי"ז ס"ק כט) שחלל בצורה יוצאת דופן שלא כצורת פת, אינו מצטרף לשיעור.

סימן תפז

סדר תפלת ערבית של פסח

[משנ"ב ס"ק א]

יש אומרים שְׁאוּמְרִים שְׁנֵי פְּעָמִים "בְּאַהֲבָה"¹¹.

1) ובטעם הדבר שיש אומרים שחזור ואומר 'באהבה' כשחל בשבת, ביאר הלבוש (סי'א) ש'באהבה' הראשון מוסב על התורה המצוות בכללותם שקבלו באהבה, אלא שלאחר שמעו את פירוש המצוות נודעו שלא יוכלו לקיימן, והיה צריך לכפות עליהם הר כגיגית, ולכן על פירוש המצוות לא חזרו לומר 'באהבה', אבל את מצות השבת קבלו באהבה קודם קבלת התורה, ועל ציוויה לא היה צריך לכפות הר כגיגית, לכן אפשר לומר עליה בנפרד פעם נוספת 'באהבה'.

7) ולגבי שיעור אכילת מצה ביום טוב שני, דעת הגר"ש איערבך (מעדני שלמה עמ' יז) שאין צריך להחמיר בירט שני כפי השיעור הגדול, ואפשר לסמוך על השיעור הקטן ואין זה שינוי בצורת המצה. ואף שכתב הביה"ל לעיל (סי' תעה ס"ד ד"ה לא) שגם הסוברים שבמצוה דרבנן אין צריך כוונה, מי"מ מודים הם שאם אבל מצה בירט שני חשב שאינה מצה לא יצא באכילה זו יד חובת מצה, כדי שלא יבואו לזלזל בירט שני, אין להוכיח מכך שיש להחמיר בשיעור אכילה גדול באכילת מצה בירט שני כדי שלא יזלזלו בו, והוא משום שרק לגבי כוונה באכילת המצה יש לזלזל בירט שני אם יצא יד חובת בעשיית המצה בצורה אחרת ממה שצריך לעשות בירט ראשון, שהרי הוא דין בעיקר צורת המצה, ובלילה הראשון מעכב בדריעה ובלילה השני הוא דין על כל פנים לכתחילה, מה שאין כן לגבי שיעור אכילה.

8) והדינו רק לגבי הכזית הראשון שאוכלים לשם אכילת מצה, אבל לגבי הכזית השני שאוכלים משום הספק על איזו מצה מברכים ברכת 'על אכילת מצה', דעת הגר"ש איערבך והגר"ש אלישיב והגר"י קרליץ (סידור פסח כהלכתו פ"ח הע' 24) שדי שיהיה כשליש ביצה, ויתכן שאף יש להקל לקחת רק כזית אחד גדול שיש בו שני שיעורים קטנים.

9) והחזו"א היה נהוג לקחת למרור חזרת [חריין] בנפח של שליש ביצה, שהוא בשיעור 17 סמ"ק, והובא בשם הגר"ח קניבסקי (סידור פסח כהלכתו פ"ט סי"א) שכך היה מורה החזו"א לאחרים.

ועל המרור [חסה], בנפח של סמ"ק אחד מהם יש קרוב למשקל גרם אחד, ולכן המוחד את המרור לפי משקלו, יש לו לקחת עליהם שמשקלם בגרמים קרוב למידת הנפח הנצרכת בסמ"ק. ומשקל הקלח, הוא קצת יותר כבד ממשקל העלים.

ומי שקשה לו לאכול בשיעור כזית גדול, ראה שיעורין של תורה (סי' יא) שיכול לסמוך על הוראת הגר"ח מוולאזין ולשער לפי זית של זמנט.

[משנ"ב ס"ק ג]

ובי"קו"ת צריך למעך חלל הארי"ה¹⁰. והוא תדין אם יש חלל במצה, אינו מצטרף לחלל לשיעור כזית וצריך למעכו¹¹.

10) וכן לגבי האוכל חריין למרור, כתב לעיל (סי' תע ס"ק לו) שימערך

הלכות פסח סימן תפז

המשך מעמוד 184

רצה', כתב הכף החיים (סי' רסח ס"ק יח) שיצא ידי חובתו, וכן הסתפק בזה הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' פט) ונטה לומר שיצא, וכיון שספק ברכות להקל הורה שלא יחזור להתפלל.

ואם טעה וביום טוב שחל בחול התפלל כתפילת שבת ונזכר באמצע הברכה של שבת, כתבו המחזיק ברכה (סי' רסח אות ד) והכף החיים (שם ס"ק טז) שישפיק במקום שנומד ויתחיל את תפילת יום טוב, ולא הפסיק את ג' הברכות הראשונות שאמר כהוגן.

חרותנו אמר 'זמן מתן תורתנו' וכדו', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פמ"ב הע' יב) שיתכן שיצא ידי חובתו.

[משנ"ב ס"ק יג]

ואפלו היה שבת¹³.

13) ואם טעה ובמקום להתפלל תפילת יום טוב ולהזכיר את השבת, התפלל תפילת שבת הזכיר את היום טוב ביעלה ויבוא' בברכת

הלכות פסח סימן תפז

(וצין לקמן סימן תצ סעיף ג) זמן חרותנו, 'יעלה ויבוא', 'והשיאנו', וחותרם (ב) 'מקדש ישראל והזמנים'.
 'ואם אמר 'מקדש השבת' (ג) (א) וחסר בו (ד) *תוף כדי דבור, יצא, (ה) אחריו שהוא יודע שהוא
 (ג) יום טוב. ואם חל בשבת, 'ואמר א'ת יום (ד) (ו) המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה' וחותם
 (ז) *'מקדש השבת' (ח) [כ] (ח) 'וישראל והזמנים'. (ט) 'ואין אומרים ברפת מעין (ו) שבע: ב' (י) 'אין
 שליטי-צבור (י) מקדש בבית-הכנסת: ג' ששכח לומר 'אתה בחרתנו' (יא) ואמר 'יעלה ויבוא', (יב) יצא:
 הגה (יג) ואפלו היה שבת, אם הזכיר ב'יעלה ויבוא', יצא (כ"י בשם א"ח). ואם אמר 'אתה בחרתנו' והזכיר בו שבת, אפלו הכי
 ט ארחות חיים

ג ברכות מ"ט
 ד תוספת דברכות
 י"ב ה בצה"ו
 ו ברכות מ"ט ז טור
 בשם בעל (הקטור)
 [ע"פ] על שם רבנו
 נסים ושאר פוסקים
 ח טור בשם מנהג
 אשכנז ושאר פוסקים
 ט ארחות חיים

שערי תשובה

[ס] וישראל. עה"ט. וצין לקמן סימן תצ סעיף ט מדינים אלו:

זכר לציאת מצרים, ואין אומרים באהבה מקרא קדש שהרי כבר אמרו
 וחתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה, אכן פשחל בשבת י"א
 שאומרים שני פעמים באהבה, וצין בלבוש השעם: (ג) וחסר. פי' שחזר ואמר מקדש ישראל והזמנים: (א) (א) "ט. רק ששעה בדבורו. והינו דוקא בשלא
 הזכיר של י"ט באמצע, אבל הזכיר של י"ט באמצע אפלו חתם בשל שבת יצא, וא"כ אם חתם מקדש ישראל והזמנים אפלו לא הזכיר של י"ט באמצע
 יצא, עמ"א. ואם חתם בי"ט או בשבת מקדש ישראל יצא; ודוקא בתפלה אבל בקדוש לא יצא, מ"א, ע"ש. והח"י חולק ע"ז וכ' דגם בתפלה אפשר
 דלא יצא, ע"ש: (ד) המנוח. ומנהגנו את יום השבת הזה ואת יום חג המצות הזה, עה"ט ויביר-אהרן: (ט) וישראל. ואם אמר מקדש ישראל והזמנים
 ולא הזכיר שבת א"צ לחזור, כנה"ג ומה"א כהן. אבל מה"ר"ם גלאנטי ומה"ר אלפנדר"י הספימו דצריך לחזור, וכן הסכים הפר"ח, עין יד-אהרן:
 (י) שבע. דלא נתקנה אלא מפני המזיקין, ובפסח הוא ליל שמורים: (י) מקדש. שאין עני בישראל שאין לו יין. ומיהו נ"ל דאעפ"י שאין יין בעיר רק
 בבית-הכנסת אפ"ה לא יקדש בבית-הכנסת, דמא דמקדשין בבית-הכנסת הוא רק לקדם מנהג ראשונים, ובפסח מעולם לא היה מנהג לקדש בבית-הכנסת, מ"א.

משנה ברורה

(ב) 'מקדש ישראל והזמנים'. ואם אמר 'מקדש ישראל' לבד,
 (ב) לא יצא¹⁰; וכן בשבת אם לא אמר 'מקדש השבת' ואמר 'מקדש
 ישראל', גם-כן לא יצא, אף שהזכיר באמצע התפלה של שבת,
 כיון שלא חתם בשל שבת. וכל זה בין בקדושה¹¹ בין בצלות¹²:
 (ג) וחסר בו. הינו, שחזר ואמר 'מקדש ישראל והזמנים':
 (ד) תוף כדי דבור. הינו, שלא (ג) ששה משגמר 'מקדש השבת'
 (ז) רק כדי שלש תבות¹³. ואם שקה יתור משעור זה, לא מהני
 חזרתו וצריך לחזור לראש השבת, כיון שהחתימה הייתה שלא
 כהגון, (ד) אף שהזכיר של יום טוב באמצע: (ה) אחריו שהוא
 יודע. רוצה לומר, בעת שאמר ברוך אתה ה' היתה כהגון על דעת
 לסיים בשל יום טוב, אלא שאחר-כך נכשל בלשונו. ומשמע
 מלשון זה, דאם טעה בעת שאמר ברוך אתה ה', שיהיה סבור
 שהוא שבת, אפלו אם חזר בתוף כדי דבור לאחר שסיים 'מקדש
 השבת' וסיים בדין, לא יצא; אבל רב הפוסקים סבירא להו אף-על-
 פי שלא ידע שהוא יום טוב יצא, כיון שזנכר בתוף כדי דבור
 וחתם בדין, כן פסקו הרבה אחרונים, וצין בבאור הגר"א שגם הוא
 מקריע כן להלכה: (ו) 'המנוח'. ומנהגנו לומר א'ת יום השבת
 הזה, ונתנא נהרא ופשטה [חקי-עוב]: (ז) 'מקדש השבת' וכי'.
 ודיעבד אם לא הזכיר את שבת או ישראל והזמנים' לבד, יושע
 דעות בין האחרונים אם צריך לחזור או לא, וצין בבאור הלכה
 שהכרענו, דאם לא הזכיר רק שבת לבד בודאי אין לחזור בהרכה
 משום זה: (ח) 'וישראל והזמנים'. ויש אומרים שצריך לומר
 'ישראל' בלא נ"י, וכן הסכים המהרש"ל בפרק ב דביצה,
 (ס) אבל מנהגנו שהשלתן-ערוף: (ט) 'ואין אומרים ברפת וכי'.
 דלא נתקנה אלא מפני המזיקין וכדלעיל בסימן רסח סעיף-קטן כ

באור הלכה

* תוף כדי דבור. עין משנה ברורה. וצין בפרי-מגדים שכתב דאפלו התחיל
 יצא, כל שלא אמר ד' תבות יכול לחזור ולתקן, והינו שיאמר
 'מקדש ישראל והזמנים'. ולעניית דעמי צריך עיין גדול בזה, כיון שהתחיל
 ברכה אחרת אפלו תבה אחת, ובמקרה דלא מהני חתום, ודמיא דמיא
 דפסק לעיל בסימן קיד דאם שכח להזכיר גשם יוכל לתקן אפלו אחר שסיים
 'מתיזה המתיים' משמע דכל זה שוף לברכה זו, אבל כיון שצריך לברכה
 אחרת ואמר אפלו תבה אחת של הברכה שלישית שוב אינו יכול לתקן
 וחזור, וכן קה"א ונ"א באם שכח 'יעלה ויבוא' ונזכר אחר שהתחיל תבה
 אחת מ'ודים' צריך לחזור ל'צאה', והכי נמי בקדושה; ואפלו אם לא התחיל
 ברכה אחרת, רק שהפסיק באינה דבור קדם שחזר ואמר 'מקדש ישראל
 והזמנים', גם-כן יש לצנן שובאם אם מהני שוב חתום, דאפשר דהשלחן-ערוף
 מהני הכא רק בשתיקה לבד. וצין בתשובת הרשב"א סימן לה בטעם דברי
 הר"ף, דמשמע מזה דלהכי מהני קשאר 'יבוא פרי הגפן שהחל נהיה
 ב'בוא' משום דהו כמסודף שבת באמצע, וכן ב'הלא הקדוש כלשים אחר-
 כך 'המלך הקדוש', דלהכי מהני חזרתו תוף כדי דבור, גם-כן משום דהני
 כמסודף שבת, ולפי זה כשהפסיק בדבור אחר באמצע, דלא שוף האי טעמא,
 יש לחזור; ואף דמדברי התוספות ברכות י"ב עמוד א דברח המתחיל לא
 קצת משמע דאין מחלוקת בזה, מפל מקום על-פל-כנים דין זה צריך עיין
 למעשה, ובפרט בדין ה'ול התחיל ברכה אחרת, ודאי מסתברא דלא מהני
 חתונו. אחר-כך מצאנו בסימן תפכב בשערי-תשובה בשם ספר משה-יהודה
 לענין ברכת 'המלך הקדוש' דגם שם מהני תוף כדי דבור כמו בבאור, ושם
 פסק להדיא דאם התחיל ברכה אחרת, אף שהוא עדין תוף כדי דבור חזרו,
 לפשוט דהוא הדין בענינו: * 'מקדש השבת וישראל והזמנים'. עין
 משנה ברורה מה שפכתמי שכתבנו וכו'. והינו, דבמקרא אימת מחלוקת בית-
 שמאי ובית-הלל בשבת יום טוב, דלכתי-שפאי מתפלל שמונה ולבית-הלל
 שבע, ופוחת בשל שבת וחותרם בשל שבת ומזכיר יום טוב באמצע; וכי
 אומר, אף חותרם בה 'מקדש השבת וישראל והזמנים', ומסקינן שם דהלכה
 כרבי, וכתב הנקט הגדולה דביעבד אם חתם רק בשל יום טוב יצא כיון

שער הציור

(ב) אלהי רבה ועוד כמה אחרונים, דלא כמגן-אברנים: (ג) ואף דבסימן רז פסקו כמה אחרונים דביעבד שהיה לא הוי הפסק אפלו יתור מכדי דבור, שאני חתם
 שלא קלקל בהברכה רק ששהה בין הברכה לתמצוה, אבל הכא שקלקל וצריך לתקן, ואם שקה יתור לא מהני חתום: (ג) רב אחרונים בסימן רז. ולפלא על פרי-
 מגדים שכתב ד' תבות: (ד) מחצית-השקל במסקנת המגן-אברנים ובדפי-יסוף ומאמר-מרדכי ושי"א, דלא בבאר היטב: (ט) חקי-יוסף: (ו) מגן-אברנים וחקי-יעקב
 ואלהי רבה, דלא כט"ו: (ז) מאמר-מרדכי ואלהי רבה ופרי-מגדים ודרד-המתיים: (ח) פרי-מגדים ודרד-המתיים: (ט) דרד-המתיים. ולעניית דעמי אין דין זה בירו:

הַלְבוּת פֶּסַח סִימָן תַּפּוּ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ב]

לא יָצָא⁽²⁾ וכו', בין בקדוּשָׁא⁽³⁾ בין בְּצִלוֹתָא⁽⁴⁾.

(2) ואם טעה והתפלל ביום טוב תפילת שמונה עשרה של חול, כתב לעיל (סי' רסח ס"ג ו-1) שדינו כמי שהתפלל בשבת תפילת חול, וראה בשו"ע שם (סי"ב-ה) ומה שכתבנו שם.

(3) ואם חתם 'מקדש השבת' בקידוש של יום טוב, ונוכר לאחר שכבר בירך גם ברכת 'שהחינו', כתב הפתחי תשובה (סי' רעא ט"ו) שכשחזרו לקדש אינו צריך לחזור ולברך 'שהחינו'.

(4) ולענין הדלקת נרות, אם אמר ביום טוב 'להדליק נר של שבת', הורה הגר"ש אלישיב (לקט הלכות יום טוב לר"א דינר פ"ב הע' ח) שדינו כמו בתפילה ולא יצא, וכן כתב הגר"ח פ"י שיינברג (קובץ אור השבת ח"ד עמ' 7).

[משנ"ב ס"ק ג]

הִנְנוּ, שְׁחֹרָר וְאָמַר 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים'⁽⁶⁾.

(5) ואם חזר ואמר רק 'ישראל והזמנים', כתב הפמ"ג (א"א ס"ק א) שלא יצא, כיון שמשמע 'ישראל והזמנים' הוא המשך של 'מקדש השבת', ונמצא שחתם גם בשל שבת ולא תיקן כלום.

ולגבי שבת, אם טעה ואמר 'מקדש ישראל' ולא אמר 'מקדש השבת' וחזר תוך כדי דיבור ואמר 'והשבת', כתב המחצה"ש (סוף ס"ק ב) לענין יום טוב שחל בשבת, שאם טעה ואמר 'מקדש ישראל השבת והזמנים', לא יצא, כיון שצריך להקדים את השבת לישראל, כדי שלא ישמע הדבר שישראל מקדשים את השבת והרי קדושה היא מששת ימי בראשית, ולכן כשחזרו צריך לומר 'מקדש השבת'.

[משנ"ב ס"ק ד]

ךָ כְּדֵי שֶׁלֵּשׁ תְּבוּתָה⁽⁶⁾.

(6) ומבואר שמועיל תיקון 'תוך כדי דיבור' כל שלא שהה תוך כדי דיבור מסיום הברכה, וראה מה שכתבנו בביה"ל לעיל (סי' נט ס"א ד"ה נוכר).

ובשיעור 'תוך כדי דיבור', כתב לעיל (סי' קכד ס"ק לד) שיש אומרים שהוא בכדי שיאמר שלש תיבות ויש אומרים ארבע תיבות. ולהלכה כתב כאן (ובשעה"צ ס"ק ג וכן בס"י רו ס"ק יב ובשעה"צ שם ס"ק י ובס"י תקפ"ט ס"ק ז) ששיעור שלש תיבות. ולעיל (סי' רסז ס"ק ט) כתב ששיעורו ארבע תיבות. והורה הגר"ח קניבסקי (שער הענין תשובה לג) שהעיקר הוא ששיעורו שלש תיבות, אחר שכן סתם המשנ"ב בשני מקומות. ובשעה"צ (באן ס"ק ג) תמה על הפמ"ג שכתב ששיעורו ארבע תיבות והביא שכן פסק הרמב"ם וכן דעת רוב האחרונים ששיעורו שלש תיבות. ומה שכתב לעיל (סי' רסז שם) לגבי מי ששכח בשבת ואמר 'שומר עמו ישראל לעד' במקום 'הפורס סוכת שלום' שיכול לתקן אם לא שהה יותר מכדי שיעור אמירת ארבע תיבות, ביאר השיח הלכה (ח"ב סי' קיח אות ג) ששם גם אם לא יתקן הרי יצא ידי חובה, ואינו מפסדי שום דבר גם אם מתקן תוך שיעור אמירת ד' תיבות, ואולי יריח בזה שתיקן לפי הדעות שהשיעור הוא ד' תיבות.

ואם תוך כדי דיבור נזכר שטעה וחשב כיצד לתקן את ברכתו, ובינתים עבר הזמן של 'תוך כדי דיבור', דעת הגר"ש אייערבך (שש"כ פמ"ז הע' קצ"ה) ששוב אינו יכול לתקנה אלא צריך לחזור ולברך, כיון שכבר אי אפשר לחבר את סיום הברכה עם תחילתה.

[משנ"ב ס"ק ז]

אֵין לְחַזֵּר הַבְּרָכָה מִשּׁוּם זְהָה⁽⁷⁾.

(7) ואם סיים ואמר רק 'מקדש ישראל והזמנים' אבל הזכיר שבת

באמצע הברכה, כתב הגר"ש אייערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ז סי' שבביה"ל (סוף ד"ה מקדש) הרי נשאר בזה בצ"ע, ולפיכך יש לומר שספק ברכות להקל ולכן לא יחזור.

ולענין מוסף של שבת ראש חודש שצריך לחתום בו 'מקדש השבת ישראל וראשי חודשים', אם חתם בו רק בשל שבת, כתב בשעה"צ לעיל (סי' תכה ס"ק ו) שאף לדעת החולקים לענין יום טוב שחל בשבת שלא יצא, מ"מ לענין ראש חודש יצא.

[משנ"ב ס"ק ט]

וּבְפֶסַח הוּא לֵיל שְׁמוֹנִים⁽⁸⁾.

(8) ואם טעה והתחיל לאומרה ונוכר בטעותו לאחר שאמר 'ברוך אתה ה', כתבו הדעת תורה (ס"א ד"ה ונראה) ובשו"ת תשורת שי (ח"א סי' תטו) שכדי שלא תהיה ברכתו לבטלה יסיים את הברכה, ואפשר לסמוך על דעת הרמ"ע (אלפסי זוטא פרק במה מדליקין) ועוד ראשונים שגם לביל פסח אפשר לאומרה. מאידך, הגר"ש דבילצקי (מוריה סיון-תמוז תשל"ב) כתב שאם נזכר אחרי 'ברוך אתה ה', יסיים 'אשר קדשנו וכו' לקרוא את ההלל', ואם נזכר לאחר מכן, אולי כדאי להורות שייסיים את ברכת מעין שבע בלי הזכרת שם. וכן כתב הגר"ח פ"י שיינברג (קובץ אור השבת ח"ד עמ' כב) שעדיף שלא יסיים את הברכה, כדי שלא להיכנס לעוד חשש של ברכה לבטלה בחתימתו.

[משנ"ב ס"ק י]

כִּי אִם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אֶפְלוּ הַכִּי אֵין לְקַדְּשָׁה⁽⁹⁾.

(9) ובטעם הדבר כתב המג"א (ס"ק ד), שגם כל השנה רבים הסוברים שאין לקדש בבית הכנסת, אלא שנוהגים בזה מנהג ראשונים, ובפסח מעולם לא נהגו לקדש בבית הכנסת.

[משנ"ב ס"ק יא]

מְזַכֵּיר עֲנִינֵנוּ שֶׁל יוֹם בְּיַעֲלָה וַיְבוֹא⁽¹⁰⁾. וּמִיָּד שֶׁחֲתַם כָּל הַבְּרָכָה כְּדִין⁽¹¹⁾ וכו', אם לא הנזכיר חג פלוני בקדש לא יָצָא⁽¹²⁾.

(10) ומי שנמצא במקום שאין לו סידור ואינו יודע בעל פה את תפילת היום, הורה הגר"ש אייערבך (שולחן שלמה סי' רסח ס"ק ב) שיתפלל תפילה של חול ויוסיף 'יעלה ויבוא' ויזכיר בו את היום טוב.

(11) ואם אמר 'אתה בחרתנו' ויעלה ויבוא' וכו', ולאחר שהגיע ל'מודים' מסופק אם חתם את הברכה כדן או שמא אחרי 'יעלה ויבוא' אמר 'ותחוינה' ו'מודים' כהרגלו בתפילת ראש חודש, כתבו בהגהות הרע"א (ס"א) ודעת תורה (ס"ג) בשם שו"ת גינת ורדים (כלל ד סי' יט) שעליו לחזור ולהתפלל מ'אתה בחרתנו', ואם סיים את התפילה, יחזור לראש התפילה. והקפ החיים (ס"ק ל) כתב, שאם התפלל מתוך סידור, מסתבר שהתפלל כדן.

(12) ואם טעה ואמר בשמיני עצרת 'את יום חג הסוכות הזה', כתב לקמן (סי' תרסח ס"ק ב) שיש דעות בין האחרונים אם יצא ידי חובה, וביאר הגר"ש אייערבך (הליכות שלמה סוכות פ"ב דבר הלכה אות יב ואחרות הלכה הע' 30), שדוקא בשמיני עצרת שאמר בו 'חג הסוכות' סובר המשנ"ב שיש דעות שיצא אף שלא הזכיר את החג הנכון, כיון ששמיני עצרת בכלל חג הסוכות הוא. ואכן, לדעה השניה שהביא המשנ"ב (שם) הסוכות שאם בשמיני עצרת אמר 'חג הסוכות' שלא יצא ידי חובה, כתב המאמר מרדכי (שם ס"ק א) שהראיה לדעה זו היא מכאן, שאם לא הזכיר את החג המסוים לא יצא ידי חובה.

ואם אמר את שם החג הנכון, אך במקום לומר בחג הפסח זמן המשך במילואים עמוד 39

הלכות פסח סימן תפז תפח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יג]

קרבנות מוסף השבת יחד עם פרשת התמיד, מ"מ ביום טוב אין לומר את פסוקי קרבן המוסף של אותו יום, כיון שקוראים בתורה פסוקים אלו.

2) ובטעם הדבר שמתחיל השי"ץ בשלשת הרגלים מיהאל בתעצומות עה"ך, כתב הלבוש (ס"א) ששלשת הרגלים הם זכר ליציאת מצרים, המורה על תעצומות עונו ויכולתו הגדולה.

3) ובמקום שאומרים בברכות קריאת שמע פיוטים, כתב לעיל (סי' סח ס"ק ה) שבפסח שבו מאריכים החזנים בניגונים, טוב יותר לומר את הפיוטים קודם שמתחילים לומר ברכת יוצר אור, כיון שרוב הפיוט אינו מעין הברכה, ואם ישהה בה כדי לגמור את כולה יחשב להפסק. והוסיף, שאם לא אמר את הפיוט עד שסיים את ברכת יוצר המאורות, שוב לא יאמרו.

[שענ"צ ס"ק א]

בן מזמור שיר ליום השבת אומרים.⁴

4) ופרק יבמה מדליקין שרגילין לאומרו בשבת, כתב במשנ"ב לעיל (סי' ער ס"ק ג) ולקמן (סי' תרמב ס"ק א) שאין לאומרו ביום טוב שחל בשבת. ובטעם הדבר כתב לעיל (סי' ער שם) ובשעה"צ לקמן (סי' תרמב ס"ק ג), שביום טוב שחל בערב שבת אין לאומרו כיון שלא יכול לומר 'עשרתם', שהרי אין מעשרים ביום טוב, ומשום שלא פלוג אין אומרים פרק זה גם כשיום טוב חל בשבת, וראה מה שכתבנו לעיל (שם).

[משנ"ב ס"ק ב]

וגזמין ההלל⁶ וכו', וְלִגְמֹר עַד סוֹף הַהֲלֵל⁶ וכו', קריאה למפְרֵעַ וְלֹא יִצְאָה.⁷

5) וכשקוראים הלל ביום טוב בבית הכנסת, כתב לקמן (סי' תקס ס"ק יד) שמצוה לומר ולשיר בעת הקריאה.

6) ואם נזכר בטעותו רק אחרי שסיים את כל ההלל וגם בירך את הברכה שלאחריו, כתב בביה"ל לקמן (סי' תרצ ס"ד סוף ד"ה אין) לענין קריאת המגילה, שאם חיסר אפילו תיבה אחת, צריך לחזור ולקוראה בברכה, והביא שהחיי אדם כתב שאם חיסר תיבה שאינה מפסידה את משמעות הקריאה, יחזור לקוראה בלא ברכה, ובשעה"צ כאן (ס"ק ב) כתב שדין ההלל כיון קריאת המגילה. ואם עדיין לא סיים את קריאת המגילה, כתב השונה הלכות (סי' תרצ ס"ו) שכיון שלא הסיח דעתו ממנה לא יחזור לברך.

ואם חיסר אות אחת, כתב בביה"ל לקמן (שם) שלענין קריאת המגילה אפילו אם חיסר אות אחת צריך לחזור, ומשמע שדינו כמו שחיסר תיבה ועליו גם לחזור ולברך.

ואם טעה ואמר חצי הלל כמו בראש חודש, דעת הגרי"ש אלישיב (שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ברכות יד, א) שאם הסיח דעתו צריך לחזור ולברך ולהתחיל מלא לנו'. והוסיף, שאם סיים את החצי הלל ובירך לאחריו, נחשב כהיסיח הדעת וְלֹעֲנִין מה שמברך על חצי מצוה, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרצ ס"ק יח) וכן כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שמד בסוף הספר) שאם הסיח דעתו, יתכן שצריך לחזור ולברך, וצ"ע לעיין בשונה הלכות (סי' תרצ ס"ו). וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סב וחי"ח סי' לט) בדעת המשנ"ב, שצריך לחזור ולברך.

7) ובטעם הדבר שהקורא הלל למפרע לא יצא, כתב לעיל (סי' תכב ס"ק כו) על פי הגמרא (מגילה יז, א) שדין זה נלמד מהפסוק 'ממזרח שמש עד מבואו מההולל שם ה' - מה השמש הולכת בסדר ממזרח למערב, כך קריאת ההלל צריכה להיות כסדר דוקא ולא למפרע.

ב'עֲלֵה נְבוֹא' לא הנקיר של שְׁבַת לא יצא¹⁴ וכו', וְצָרִיף עֵינָי¹⁵.

14) ואם כשחזר להתפלל התפלל רק תפילת שבת ולא הזכיר את היום טוב, כתבו המאמר מרדכי (סי' רסח ס"ק ט) והמטה אפרים (סי' תקפב ס"א) והחסד לאלפים (סי' תכג ס"ג) שלא יצא יד חובה. מאידך, בארחות חיים (ספינקא, סי' תצ ס"ק ט) כתב שאף לכתחילה יכול לחזור ולהתפלל רק את התפילה ששכח להזכיר. ובשו"ת אגרות משה (אורח ח"ד סי' ע אות יד) כתב, שבדיעבד יצא יד חובה. והוסיף, שבתפילת מוסף אולי אף לכתחילה טוב יותר להתפלל רק מה שחיסר. דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פט"ז ס"א ודבר הלכה אות ב) שכשחזר להתפלל צריך לכתחילה להזכיר בכל התפילות את שניהם, אך בדיעבד יצא אף אם הזכיר רק מה שחיסר. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' תכה ס"ק טו) לענין מוסף של שבת ראש חודש.

15) וכיון שנשאר המשנ"ב בצריך עיון, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שמג בסוף הספר) שספק ברכות להקל, ולא יחזור להתפלל.

[משנ"ב ס"ק טז]

הִינֵנו בְּמִדְוָת אֶלֶּי. וּמִנְהַג סְפָרְדִים לִזְמֶר.¹⁶

16) והנהגים כשיטת הגר"א, כתב בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ב סי' צד) שנהגים לומר הלל זה, והרי"מ טקוויניסקי (בלוח ארץ ישראל ובספרו ארץ ישראל סי' יז שיה) כתב, שמנהג ארץ ישראל לומר הלל שלם בברכה, והוסיף שיש נהגים שלא לברך ולבקש מהשי"ץ שיצוה אותם בברכתו, וכפי שנהג הגר"ש סלט, וכן כתב הא"א (בוטשאטש, סי' ז) שהנכון בזה שאחד יברך ויכונו כולם לצאת ידי חובה. מאידך, מנהג החזו"א (דינים הנהגות פי"ז סכ"ט וארחות רבנו ח"ב עמ' פא) היה לאומרו בלי ברכות, והגרי"ז מבריסק (הגדה של פסח מבית לוי עמ' צ) נהג גם בירושלים שלא לומר הלל זה כלל.

ומי שנהג שלא לאומרו ומתפלל בבית הכנסת שנהגים לאומרו, כתב בשו"ת אגרות משה (ס"ח) שאסור לו לשנות ממנהג הציבור ויאמר הלל עמהם. ולענין ברכה, אם אין ניכר הדבר שלא מברך, אינו צריך לברך, אבל אם ניכר הדבר, וכל שכן אם הוא שי"ץ במנין הזה, עליו לברך.

והנהגה לומר הלל ומתפלל בבית הכנסת שלא נהגים לאומרו, כתב הברכי יוסף (ס"ק ח) שיכול לאומרו ביחידות עם הברכות. מאידך, הגרי"ש אלישיב (הגדה של פסח על פי פסקיו עמ' 21) הורה שלא יאמר הלל זה, כיון שזוהי חובת הציבור, והוסיף, שנשים המתפללות בערות נשים נחשבת תפילתן לתפילה עם הציבור, ואומרות הלל עם הציבור.

סימן תפח

סדר תפילת שחרית של פסח

[משנ"ב ס"ק א]

שְׁאוּמְרִים קִדְּם פְּסוּקֵי דְזִמְרָה¹ וכו', בְּרַפְתָּ נְשַׁמְתָּ כְּמוֹ בְּשַׁבְתָּ² וכו', בְּרַפְתָּ יוֹצֵר אֹרֶךְ כְּמוֹ בְּחַלְטָה.³

1) ובענין אמירת סדר קרבנות היחיד ביום טוב קודם התפילה, כתב לעיל (סי' א ס"ק יז) שיכול לאומרום כקורא בתורה, אבל לא יאמר את הידיה רצון' שלאחריהם, וראה מה שכתבנו שם.

ופסוקי קרבנות המוסף של יום טוב, כתב השו"ע לעיל (סי' מח ס"א) שאין לאומרום ביום טוב, ואף שבשבת נוהגים לומר את פסוקי

הַלְכוּת פֶּסַח סִימָן תְּפו תַּפַּח

צג באר הגולה

(יד) צָרִיף לַחֲזוֹר וּלְהַזְכִּירוֹ (ח) ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא' (תשובת מהר"ל), מִיָּהוּ, אִם לֹא הַזְכִּירוּ ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא' (טו) אֵינֹו צָרִיף לַחֲזוֹר (כו). וּשְׁלֹחַ-צְבָאוֹר שֶׁשָּׂבַח לְהַזְכִּיר שֶׁל יוֹם-טוֹב בְּשִׁחְרִית, עֵינַן לְעִיל סִימָן כֹּה־: ד' כְּבִילֵי רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח (טז) גּוֹמְרִין הֵחָלָל בְּצַבוּר בְּנַעֲיָמָה בִּבְרָכָה תַּחְלָה וְסוֹף, וְכֵן בְּלֵיל שֵׁנִי שֶׁל שֵׁנִי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גְּלוּיָתוֹ: הֵגַה וְכָל זֶה (טז) אֵין אֲנֹו נוֹהֲגִים בֵּן, כִּי אֵין אֲנֹו אֹמְרִים בְּלַעֲלָה בְּבֵית-הַהֲקָנָט הֵחָלָל כֶּלֶל:

תַּפַּח סֵדֵר תַּפְּלַת שְׁחִירַת שֶׁל פֶּסַח, וְבוֹ ג' סַעֲיָיִם:

א "שְׁחִירַת נִנְקָסִים לְבֵית-הַהֲקָנָט (א) וְקוֹרִים (ב) הַזְמִירוֹת שֶׁל שֵׁבַת וּמַתְפַּלְלִין תַּפְּלַת שְׁחִרַת, (ב) הַגּוֹמְרִין הֵחָלָל (יְמַבְכְּרִין צ) [ג] [ב] (ג) 'לְקֹרוֹת הֵחָלָל'". י'אֵיִן מַפְסִיקִין בּוֹ אֵלָּא (ד) כְּדָרְךָ שָׂאֲמָרוּ

שְׁכּוֹן נִזְאָה מְהַפְרְשִׁים בְּפֶרֶק בּ בְּדִבְרֹתָיו וְכֵן נִהְגּוּ הַסְּפָרְדִּים) ד' צִיִּמְיוֹ לְעִיל סִימָן תַּבַּח

בָּאֵר הַיָּטֵב

וְיָטוֹ קַבֵּב: אִם הוּא בְּמָקוֹם שָׂאֵין יָזַן בְּעִיר לְכָל הַקְּהָל בַּק לַיַּחֲדָיִם, יֵשׁ לְקָדֵשׁ בְּבַחֲכִיעַ לְהוֹצִיא מִי שָׂאֵין לֹו יָזַן, עִישׁ. וְעַתָּה: (ח) ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא'. וְכֵן הָאֲחֵרִימִים הַסְּפִימוּ שָׂאֵין לְהַזְכִּיר שֵׁבַת ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא'. וְהַטָּו פֶּסַח, דַּעֲיָג דְּבִכְרֵית-הַמּוֹזוֹן וְכֵן בְּרַחֲ אֵין לְהַזְכִּיר שֶׁל שֵׁבַת ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא מִ"מ בְּתַפְּלַת הַתֵּג שֶׁל הַתּוֹבִיט, וְעַן בּוֹ שֶׁהָאֲרִיף בּוֹה וְהַעֲלָה לְבַסּוֹף אִפְּלוֹ לְאוֹתָם גְּדוֹלִים שָׂאֵין מַסְפִּימִים לְהַזְכִּירוֹ אֵין לְמַחֲוֹת בִּשְׂמוֹם אֲדָם אִם מִזְכִּירוֹ דִּהָא אֵין פָּאֵן בְּרִכָּה לְבַשְׂלָה אֵלָּא הַזְכִּירָה לְחַדּוּ וְאֵין הַפְּסָד בִּכְדּוּ, עֵינַן שָׂם: (ט) גּוֹמְרִין. וְכֵן עַל-פִּי קַלְלַת הָאָרָ"י וְיַל:

(ב) הַזְמִירוֹת. וְאֹמְרִים מִזְמֹור שִׁיר לְיוֹם הַשֵּׁבַת, ד"מ. וְעַל סִימָן יוֹד מ"ש"ש: (ג) לְקֹרוֹת. וְלֹא לְגַמְרוּ, דְּשִׁמְא וְדִלְג תַּבַּח

מַשְׁנֵה בְּרוּרָה

לְנוֹ, מְמִילָא לֹא הַזְכִּיר גַּם שֶׁל שֵׁבַת, מִכָּל מָקוֹם בֵּינָן שְׁחוֹר וְהַזְכִּירוֹ ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא', שָׂאֲמָר 'בְּיָוִם הַשֵּׁבַת הַזֶּה בְּיָוִם תֵּג פְּלוּנֵי הַזֶּה', יַצֵּא. דִּהָא עַל-כֹּל-פְּנִים הַזְכִּיר שֶׁל שֵׁבַת בְּתוֹךְ הַבְּרָכָה. וּמְשַׁמַּע מְלָשׁוֹן זֶה, דָּאִם גַּם ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא' לֹא הַזְכִּיר שֶׁל שֵׁבַת לֹא יַצֵּא¹⁴. וְיֵשׁ לְעַזֵּן, דִּהָא מְזִכִּיר שֵׁבַת ב'יִהְיֶה-שָׂאֲמָר, וְיִהְיֶה-שָׂאֲמָר וְכִי שֵׁבַת וּמוֹעֵדֵי קִדְשָׁךְ? וְאוֹיָלִי מִשְׂוֹם דְּהוּא מְזִכִּיר בַּק סְמוּךְ לְתַמִּימָה לְכַדּוּ, וְאַנָּן בְּעֵינָן שֵׁיְהָא פּוֹתַח נְמִי בְּשָׂל שֵׁבַת, כְּדָאיָא בְּגִמְרָא. וְצָרִיף עֵימ¹⁵: (יד) צָרִיף לַחֲזוֹר וּלְהַזְכִּירוֹ. כְּמוֹ שְׁמִזְכִּיר שְׁנֵיהֶם ב'אֲתָה בְּחַרְתָּנוּ': (טו) אֵינֹו צָרִיף לַחֲזוֹר. דְּיֵשׁ כִּדּוּ פְּלַגְמָא וְרַבְרָבָא אִם צָרִיף לְהַזְכִּירוֹ, וְלָכֵן בְּרַעֲבַד אֵין צָרִיף לַחֲזוֹר, וְגַם בְּלָאוֹ הַכִּי הָרִי הַזְכִּיר פְּעַם אַחַת ב'אֲתָה בְּחַרְתָּנוּ', וְאַנָּן לְעַכְשָׁיָא בְּרַעֲבַד לְכָל עַלְמָא. וְדַע, דֵּהֲרַבָּה אֲחֵרִימִים הַסְּפִימוּ שָׂאִפְּלוֹ לְכַתְּמַחְלָה אֵין לְהַזְכִּיר שֶׁל שֵׁבַת ב'יַעֲלֶה וְיָבֹא', וְכֵן הַמְּנַהֵג. וְעֵינַן בְּלוֹבוֹשׁ שֶׁתַּבֵּב טַעַם נִכּוֹן לָנוּ, שְׂעָקָר 'יַעֲלֶה וְיָבֹא' תַּנְיֹשֵׁד עַל הַזְכִּינָה וְעַל הַסְּפָקָדָה, וְאֵיִן שִׁנְף זָרְכוּן אֵלָּא בְּיָוִם-טוֹב וּבְרַאשֵׁי-חֻדֶּשׁ, דְּכַתִּיב "בְּיָוִם שִׁמְחַתְּכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֻדְשְׁכֶם וְגו' וְנִזְכַּרְתֶּם", וְלֹא נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

בָּאֵר הַלְכָה

שְׁחִירַת שֵׁבַת בְּקַמְצַע, וְהַפְרִי תְּדֵשׁ וְעוֹד פְּהַּ פּוֹסְקִים חוֹלְקִים עָלוּי, דְּבִינן שֶׁהַזְכִּיר שֵׁבַת לְכַדּוּ אוֹ יוֹם-טוֹב לְכַדּוּ לֹא יָצָא בֵּינָן שְׁנֵי הַחֲתִימָה מִמְּטַעַב שֶׁשָּׂבַעוּ חֲקִימִים. וְלַעֲנִיַּת דְּעַמִּי הֵיךְ נִזְאָה לְחַלְקָא, דָּאִם דִּלְג שֶׁל שֵׁבַת לֹא יָצָא וְאִם דִּלְג שֶׁל יוֹם-טוֹב יָצָא, דְּיֵשׁ לּוֹמַר דָּאֵף לְרַבִּי דְּהוּסִיף לְחַתְּם אָף בְּשָׂל יוֹם-טוֹב וְיֵינֹו בַּק לְכַתְּמַחְלָה אִכְּלָ בְּרַעֲבַד אִם לֹא חַתְּם בַּק בְּשָׂל שֵׁבַת מוֹדָה דְּיָצָא, דְּבוֹדָיָא לֹא פְּלִיג עַל בֵּית-הַלֵּל דְּעַקְרָ נַסַּח הַבְּרָכָה הֵיךְ בַּק לְחַתְּם בְּשָׂל שֵׁבַת, אֵלָּא דְּלְכַתְּמַחְלָה הוּסִיף אָף בְּשָׂל יוֹם-טוֹב, וְיֵשׁ הַבְּרָכָה לָנוּ מִהִירושלַיְמֵי, דְּשֵׁם אַחְמַר בְּשֵׁם רַבִּי גּוֹפָא בְּבֵית-הַלֵּל דְּיִבְקָא, הַנְּכִי אֵימָא שָׂם: אֵיִתּוֹ תַּנְיִי מְגִי פּוֹתַח בְּשָׂל שֵׁבַת חוֹתֵם וְחַתְּם בְּשָׂל יוֹם-טוֹב, וְאֵיִתּוֹ תַּנְיִי מְגִי פּוֹתַח בְּשָׂל יוֹם-טוֹב וְחַתְּם בְּשָׂל שֵׁבַת, רַבִּי אֲמַר פּוֹתַח בְּשָׂל שֵׁבַת וְחַתְּם בְּשָׂל שֵׁבַת מְזִכִּיר שֶׁל יוֹם-טוֹב בִּינְתַּיִם, אָמַר רַבִּי שְׂמַעוֹן בֵּן פּוּזִי מִשְׂוֹם רַבִּי הוּוּשַׁע בֵּן לּוֹי הַלְכָה כְּרַבִּי, עַד פֶּאֵן לְשׁוֹן הִירושלַיְמֵי, הָרִי דְּרַבִּי נֶגְט שֶׂם מִמֶּשׁ בְּבֵית-הַלֵּל דְּיִבְקָא, וּפְסָקִין גַּם שֶׂם דְּהַלְכָה כְּרַבִּי: וְשִׂאלוּ יִסְתֹר דְּרַבִּי רַבִּי אֲהֵרִיב וְגַם הַפְּסִקֵּי-הַלְכָה אֲהֵרִיב, צָרִיף לּוֹמַר דְּשֵׂם קָאֵי עַל עַקְרָ נַסַּח הַבְּרָכָה וְאִלְכָּא בְּבֵית-הַלֵּל, דְּמוֹדִי רַבִּי דְּעַקְרָ נַסַּח הַבְּרָכָה וְאָף לְעַנְיָן דְּיַעֲבִיר שֶׁלֹּא יָצָא אִם שֶׁנָּח הוּא לְטִיס בְּשָׂל שֵׁבַת, דְּלֹא פְּלִיג בּוֹה עַל בֵּית-הַלֵּל, וְעַל זֶה אַחְמַר שָׂם

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין

וְגַם נִזְכַּר שָׂם שֵׁבַת כֶּלֶל: ד' (טז) אֵין